KA KOT IARAP KHASI II

NA KA BYNTA KA

Middle School Leaving
Certificate Examination

BA LA PYNKREH DA KI
NONGHIKAI BA TBIT

LA PYNJANAI DA

U Babu B.D. Roy Wahlang B.A.
Asstt. Teacher, St. Anthony's High School
Shillong

KI JINGKDEW

KI ESSAY

La Pynmih da :-

U. K. S. R. 'Jeen, B. Com.

Sngithiang,

Lower Mawprem

Shillong - 793002

Phone No. 241163

* * * * * * * * * * * * *

Printed at : Rajesh Printing Press

KA JINGKHIE STEP

"Thiah dang kloi bad khie dang step
ka pynlong ia u briew uba koit ba khiah.
uba riewspah bad uba stad."

Ia kitei ki laiñ la shim na ka Poetry phareng. Ka don ka jingshisha ha kawei pa kawei ka kyntien ba la kdew haneng. Ka long ka jingshisha ba ka jingkhie step ka long kaba pynmyntoi ha baroh ki liang.

Ka jingkhie step ka long da shisha kaba bha shibun na ka bynta ka jingkoit jingkhiah. U briew uba khie step u lah ban leh shibun ki exercise man ka step. Iane iaid kai step bad kane kan iarap ia u ban ioh ka met kaba khiah krat bad ka jingmut jingpyrkhat kaba bha. Ka lyer step ka ai ia u ia ka bor kaba thymmai. Ka jingmut jingpyrkhat jong u ka dap tang da ka jingkmen. U lah ban duh kine kiei kiei lada khie thiah sngi. Ka por step ka long ka por kaba bha eh na ka bynta kano kano ka kam kaba ngi trei da ka bor met ne da ka jingmut jingpyrkhat. U briew uba khie step u ioh shibun ka por ban trei. Ha ka por ba iohthiah mynmiet u briew u klet noh ia ki jingkhuslai bad jingthait jingjrem baroh. Ia kano kano kam ba u trei mynstep u lah ban pyndep kloi ha ka rukom kaba biang nadong shadong. Namar ba u ioh shibun ka por. kumta u lah ban pyndep ruh shibun ki kam. Um ju leh kyrkieh ia kano kano ka kam. hynrei u trei da ka jingmut jingpyrkhat kaba biang bha. Kumta baroh na ngi ngi dei ban khie dang step khnang ba ngi la ban ioh ki jingmyntoi ban trei suk bad janai de.

Ka por mynstep ka long ka por kaba bha tam ban khreh kot ne pule kot. Ki khynnah skul ki sngewthuh bad nang kloi ia ki jingpule jong ki ha ka por mynstep. Ha ka por mynstep. ki lah ban spel lyndet khambha ban ha kano kano ka por. Lada ki khynnah skul baroh ki khie step barabor bad pule ia la ki lynnong kot man ka step ki lah ban pass bha ia ki examine bad kin kham lait na ka jingpang baroh.

Uba khie thiah sngi u duh noh ia kitei ki jingmyntoi baroh. Kiba khie thiah sngi barabor ki ju ong ba ka por ka long kaba lyngkot, kim don jingsuk ha ka mynsiem, ka jingbymsuk ka met bad ka jingbymkoit jingbymkhiah ka met ka phad. Kim ju ioh ban

leh kmen ia ka jingitynnad ka mariang ba ka ai ha ka por mynstep. Kim ju ioh sngew ia ki jingrwai bad jingpah ba bang bad ba sngew thiang jong ki sim.

Kim ju ioh ban ring mynsiem ia ka lyer kaba khuid kaba beh ha ka por mynstep. Uba khie thiah sngi u duh noh ia baroh ki jingsngewtynnad ha ka por mynstep.

Ngi dei ban long kiba khie step khnang ba ngin long kiba jop bad ba ngin roi bad san ha ki liang baroh.

KA JINGLEHHUID

Ka jinglehkhluid ka mut ba ngi leh khuid ha baroh kiei kiba don sawdong jong ngi. Ka don ka jingong jong ki riewstad ba ka jinglehkhuid ka iajan eh bad ka jinglongblei ! Ka jinglehkhuid ka long kaba kham kordor ban ia ka ksiar ne mawlynnai.

Ka dei ka kamram kaba kongsan eh jong ngi ban pynkhuid ia ka met bad ki jingmut jingpyrkhat jong ngi. ki jingdon jingem bad ia kiei kiei kiba ker sawdong ia ngi. Kumta ngi dei ban kynmaw bad phikir bha shaphang ka jingkhuid.

Ka jinglehkhuid ka long kaba donkam khnang ban ioh ia ka jingkoit jingkhiah. Ka long ka bynta kaba donkam khnang ban lait na shibun ki khniang jingpang. Ki jakhlia ki long ki jaka shong ki khniang jingpang. Lada ngim sum ngim sait ia ka met ka phad lane phong da ki jain kiba jakhlia, lada ngi shong ha ki ing ki sem kiba jakhlia bad ka jaka shong jaka sah kaba jakhlia. lada ngi ring mynsiem da ka lyer kaba jakhlia ngin ym lah ban lait na ki jingpang kiba jakhlia. Ha kawei pat ka liang lada ngi la leh khuid ha man la ki bynta ki jingpang kin ym lah ban wan tur sha ngi. Kane ka long ka jingshisha. Ka science kaba mynta ka pynshisha ia kane. Ka dei namar kata ka kamram kaba kongsan eh jong ngi ban long kiba leh khuid katba lah.

Namar kata ngi dei ban sum bad pynkhuid ia la ka met man ka sngi. Kane kan iarap ban pynkhuid ia ki thliew syep bad ka jingiad bha ka snam. Kane ka long ka bynta kaba kongsan ha ka jingim jongngi.

Ngi dei ban sait bad phong da ki jain kiba khuid. Ka ing ka sem bad ka phyllaw ing ka dei ban long kaba khuid. Ngi dei ban peit bha khamtam ia ka bam ka dih. Ngi dei ban bam tang ki jingbam kiba

khuid bad kiba dang thymmai namar ka dei ka jingbam kaba ai snam ia ngi bad ka dei ka snam kaba pynlah ia ngi ban ieng bad ban trei ban ktah.

Ka jingmut jingpyrkhat kaba bha ka shong ha ka met kaba koit ba khiah. Kito kiba leh khuid bad kiba don ki jingmlien kiba bha ki ioh ia ka jingim kaba sngewtynnad bad kaba pynhun ha ka jingim. Kim don jingthohdak sniew ha ka jingim jong ki.

Ki briew ki niewburom ia kito kiba leh khuid ha ka met bad ruh ha ka jinglong jingim jong ki. Ki ieit bad sngewtynnad ia ki. Hynrei ia u briew uba don ka jinglong kaba sniew la isih da baroh.

Baroh na ngi ngi dei ban pyrshang ban leh khuid ha baroh ki liang. Ngin ai jinghikai lem ia kiwei de. Ladu ngi lah ban leh ia kane nging ioh ban im ka jingim kaba kham bha ha ka imlang sahlang jong ngi.

KA SOR SHILLONG

Ka Shillong ka long ka nongbah jong ka Meghalaya. Ka long ka jaka shong pyngngad kaba itynnad sha ka liang mihngi ka ri India. Ki nongshongshnong ki don kumba 173064 ngut. Ka Shillong ka don ha ka jaka kynjang kumba 1510m na sla duriaw. Ka jngai kumba 103 km na Guwahati. Ka Jinglong ka suiñbneng ka long kaba sngewtynnad namar ba kam da shit ne khriat eh. Ki don ki surok rong ha baroh kawei ka sor bad la pyniasoh bad kiwei pat ki shnong da ki surok kali.

Ym dei kum kiwei pat ki jaka shong pyngngad ha ki thaiñ shatei jong ka ri India namar ka ior kam ju hap hangne ha Shillong. Ka long kaba khriat bha ha ki bnai naduh November haduh shiteng u bnai March. Ka jinglong jingshit jingkhriat hangne ka iasriem bad ka Quito ka nongbah jong ka Equador.

Don ki kshaid kiba itynnad ha baroh sawdong kane ka nongbah. Kiba kham paw kyrteng ki long ki kshaid Bishop bad Bidon. ka kshaid elephant, bad ka kshaid Spread Eagle.

Ka Shillong Golf Course ka long kawei kaba pawnam wat haduh ka pyrthei baroh.

Hangne ka don ka Legislative Assembly, ka Office Secretariat, ka High Court, ka North Eastern Hill University, ka jaka shong shipai. ka Radio Station. ki skul bad ki College bad ki office

ba bun jaid. Ka Nan Polok (Ward's lake) ka long kawei pat kaba itynnad kaba khring ia shibun ki nongpeitkai.

Ka don ruh ka jaka ri mrad ha Lady Hydari Park ha lyndet ka Civil Hospital. Kane ruh ka khring ia ki nongpeitkai ban leit peit ia ki mrad khlaw ba la ri hangne. Don ki jait sim ba lah ban shem ha kylleng ka Meghalaya. Ki don ki skei, ki khiat ki shrieh, ki dngiem, ki rabit, ki miaw khlaw bad kiwei kiwei de.

Ha ka Secretariat ka don ruh ka State Central Library (Ka jaka buh kot). Kane ka library ka don shibun ki kot bad ki tiar hikai skul ba bun jait. Ha kajuh ka ïing ka don ruh ka jaka buh jingkynmaw ia ki tiar ba shna ki riewhyndai ban pynsah jingkynmaw ia ki longdien. Ka don ruh ka jaka kaba heh auditorium hapoh kane ka Library na ka bynta ban pynlong ki jingialehkai Drama bad ban pynlong kano kano ka kynja jingialang.

Ka Forest Department ruh ka don la ka jong ka Forest Museum (ka jaka buh jingkynmaw) ban pyni ia ki briew ia ki jaid sim, ki thapbalieh, ki khñiang, ki jingthung, ki syntiew, bad kiwei kiwei kiba don ha khlaw.

Ha Shillong ki don ruh katto katne ki mawbynna ba la tei da ki barim. Ki don ki jingiathuhkhana pateng kiba sngewtynnad na kine ki mawbynna.

Ka jinglong ki lum ki wah, ki dieng ki syntiew bad ki jingpynitynnad jong ka mariang khamtam ki jaka lum kiba kham sha them jong ka Shnong kiba don shaphang shatei ki don ka jingiasyriem eh bad ka Scotland bad na kata ka daw ia ka Shillong la khot "Ka Scotland jong ka ri mihngi."

Ha Polo ka don ka madan ialehkai kaba heh kaba ki dang shna mynta ban long ka Stadium.

KA JINGKOIT JINGKHIAH

Ka jingkoit jingkhiah ka long ka jingkyrkhu iangi ki briew. Ka long kaba donkam bad kaba kordor katta katta ha ka jingim jong ngi. Ka long ka tynrai jong ka jingsuk bad ka jingsngewbha ha kane ka pyrthei. U briew u lah ban long uba riewspah, uba donburom bad uba pawnam, hynrei lada um don ka jingkoit jingkhiah um lah ban long uba suk. Lada ym don ka jingkoit jingkhiah, ka long kaba jynjar ban im ha kane ka pyrthei.

Lada u briew u pang. ka jingmut jingpyrkhat ruh ka tlot. U duh noh ka jingshlur baroh namar ba u pyrkhat barabor tang ia la ka jingshitom. Um nang shuh ban pyrkhat ia kaei kaei. Ka jingim jong u ka long kaba jynjar bad kaba sngewsih sat. Um lah shuh ban trei ban ktah. Lada u riewspah ruh um lah shuh ban leh sngewbha ne leh kmen ia la ka jong ka spah kaba u don. Lada u long uba duk ka jingjynjar jong u ka lang nang khraw shuh shuh.

Ki don ki ain jong ka jingkoit jingkhiah kiba synshar ia ka jingim jong ngi ha kane ka pyrthei. Lada ngi bud ia kita ki ain ngin lait na shibun ki jingpang band jingshitom. Lada ngi pynkhein ia ki ngin shitom shibun. Namar kata ngi dei ban sumar bha ia kine ki ain naduh ka mynsiem. Lada ngi lah ban leh kumta, ki jingpang bad jingshitom baroh kin phet sha jngai bah. Ngin ioh ka jingim kaba suk bad kaba kmen.

To mynta ngin ia peit ia kita ki ain jong ka jingkoit jingkhiah. Kine ki don shibun hynrei kiba kham kongsan ki long. ka jingkhie step. Ka jingkianmet. ka jingbam kaba bha. ka lyer khuid. ka um dih kaba khuid. ka jingkhuid ka jinglong jai jai. ki jingpyrkhat kiba bha. ka jingjahthait. ka jingiohthiah bad kiwei kiwei. Ka jingkhie step ka long kaba bha shibun na ka bynta ka jingkoit jingkhiah. Lada ngi khie step ngi ioh ban ring mynsiem ia ka lyer khuid kaba beh ha ka por mynstep. Ngi dei ruh ban ialeh exercise man la sngi. Ka por mynstep ka long kaba bha tam ban leh exercise. Dei tang lyngba ka jingkhie step ba ngi lah ban leh ia kine ki exercise man la ka sngi.

Ka jingbam ka lah ban tei bad pynbha lane ban pynsniew ia ka met jong ngi. Lada ngi bam ki jaid jingbam kiba tei ia ka met ha ka rukom kaba biang ngin ioh ia ka jingkoit jingkhiah. Ka jingbiang ka bam ka long kaba don kam na ka bynta ka jingkoit jingkhiah.

Tang ka jingbam ruh kam pat biang ia ngi. Ngi dei ruh ban dih shibun ka um man ka sngi. Ka umdih ka dei ban long kaba la shet pynthnam bha khnang ban lait na ki khniang jingpang bad buh ia ka ha u khiew uba khuid. Ka lyer ka pynkhuid ia ka snam. Ma la ka khyllipmat ngi ring mynsiem ia ka lyer. Kane ka lyer ka rung shapoh ki tor bad hangta ka iakhleh lang bad ka snam kaba sniew. Ka lyer ka pynkhuid ia ka snam bad ki jakhlia baroh kiba don ha ka snam ki mih noh shabar ha ka por ba pynhiar mynsiem lyngba ki thliew khmut. Ka snam kaba bha ka shong ha ki jingbam kiba bha.

ki jingdih kiba bha bad ka lyer khuid. Ngi dei ban plie ia ki jingkha bad jingkhangiit ban ioh ia ka lyer khuid.

Ka jingleh khuid ka long ba ar ia ka jinglongblei ong riewstad. Ngi dei namar kata ban pynkhuid ia ka met bad ia ki jingm jingpyrkhat jong ngi. Ngi dei ban sum man ka sngi. Hadien ba dep sum ngi dei ban niad pynkhuid bha ia ka met da ki jain. Ngi d ban phong da ki jain kiba khuid man ka sngi.

Ki jingmut jingpyrkhat jong ngi ruh ki dei ban long kit khuid. Ki jingpyrkhat bad ki kam jong ngi ki dei ban long barab kiba sngur bad ngi dei ban kiar ia ki paralok kiba sniew.

Ka jingjahthait ruh ka long kaba donkam hadien ba ngi l *trei baroh shisngi, ngi dei ban pynjahthait ia lade. Ka jingiohthial ka long ka jingjahthait kaba bha tam. Ngi dei ban thiah ha ka poı kaba biang man ka miet. Ngi dei ban kynmaw ia kane ka jingkren jong kiba mynbarim kaba ong:*

"Thiah dang kloi bad khie dangstep kan pynlong ia u briew uba koit ba khiah, uba riewspah bad uba stad."

Kumta ngi shem ba ka jingkoit jingkhiah ka long da shisha ka spah ia ngi ki briew. Namar kata ka dei ka kamram jong ngi ban sumar bha ia lade bad ruh na ka bynta ki paramarjan jong ngi. Lada 'ngi long kiba koit ba khiah ngi lah ban shakri khambha ia ka shong ka thaw bad ia ka ri baroh kawei. Lada ngi pang ka ri jong ngi ka tlot bad ka kylla duk.

KA JINGIALEHKAI SPORT

Ka jingialehkai sport ka long kawei na ki subject ban hikai ryntih ia ki khynnah hapoh skul ne ha ki Club etc. Lyngba ki jingialehkai sport ki khynnah ki long kiba koit ba khiah, ba smat ba sting, ba proh jingmut jingpyrkhat bad leh beit leh ryntih hapoh kamra klas ne ha madan ialehkai bad ha iew ha hat ruh.

Ka sorkar India ka la buh ki Scheme ba pher ba pher na ka bynta ki jingialehkai baroh. Hapoh ka jylla Meghalaya jong ngi la plie shen ia ka Office jong u Director of Youth and Sports, bad ha ki District baroh kin sa don ki District Sports Officer. Kine baroh ki long na ka bynta ban ailad shuh shuh ia ka jinghikai shaphang ka jingialehkai sport kum ka football, basket ball, volley ball, criket, badminton, ki track bad field events (100mts., 200 mts, 400 mts.,

800 mts.. etc bad High jump. Board jump. Shot put Javelin throw etc). Ki khynnah baroh ki tip bha ia ki rule jong kawei pa kawei ka jingialehkai lyngba ka jingiashim bynta ha ki jingialehkai sport.

Ka Annual sport jong ka skul ba la pynlong shisien shisnem ka iarap bha ia ki khynnah bad ki kmie ki kpa jong ki. Namar lyngba ki jingialehkai ki khynnah ki ioh ka jingshlur bad ka mynsiem jingiatrei lang. Ki nonghikai bad ki kmie ki kpa ki lah ban tip ia ka jinglong u khynnah lyngba ki jingialehkai. Ki nonghikai kin iarap ia ki khynnah ban pyntbit ia ki ha ki jingialehkai katkum ka jingsngewtynnad jong ki khynnah.

Ngi dei ban kynmaw ba ngim dei ban ialehkai palat ia ka bor jong ngi. Ngim dei ban ialeh exercise ha ka por ba dang shu dep bamja. Kaba bha eh ka long ban ialeh exercise ha ka jaka ba don ka lyer pyngngad. Ka por mynstep bad janmiet ka long ka por kaba bha eh. Ka jingialehkai sport ka long kaba bha hynrei lada ngi leh palat ia ka bor jong ngi ka lah ban pynsniew.

Ka Sorkar India ka la pynmih ia ka National Physical Fitness Programme (NPFP) naduh ka snem 1959-60: Kane ka long ka test ia baroh ki nongshong shong ha ri India katkum ki snem jong ki khynnah bad ki jaid jingialehkai ba la pynbeit. Ka jingthmu jong kane ka NPFP ka long ban wanrah ia baroh ki briew ha ka ri ban long kiba don ka met kaba bit ba biang ha baroh ki liang. Ka Sorkar India ka la ai ruh ia ki khlur (stars) bad certificate kat kum ka jinglah jong ki nongshimbynta ha ki jingialehkai ba la buh.

Ha kaba kut eh ka jingialehkai sports ka long ka bynta kaba donkam eh ha ki khynnah samla bad kiba dang shait dang khlaiñ ki dei ban ia shim bynta ban long ki nongshong shnong kiba koit ba khiah bad kiba khlaiñ ha ka met bad ki jingmut jingpyrkhat. Ka jingialehkai sport ka long ban saiñdur ia u khynnah ha ka madan ialehkai bad ka madan ialehkai pat ka long ka jaka ban hikai ia u khynnah ban pynduh ia ki jingjaituh bad jingalhia. Lyngba ki jingialehkai sport ki khynnah ki ioh shibun ki jingmyntoi ban long ki nongshong shnong kiba pynmyntoi ia ka ri baroh kawei.

KA JINGREP PHAN

U phan u long u jingthung uba pynioh pisa bha ia ngi ki briew hangne ha Meghalaya. U long uba donkam tam na baroh ki

jait jingthung ba ngi ioh napoh khyndew. Don bunjait kiba ia sriem bad u phan. Kita ki long ka shriew, phan karo, phan krai. sohlah bad kiwei kiwei.

Kumba 95000 tonnes u phan la pynmih shi snem shi snem da ki lum Khasi jong ka Meghalaya.Uba kham bun la shalan shabar ka state. Kumta u la pynmyntoi shibun na ka bynta ka State jong ngi.

Kham bunsien ngi shem ba ka shim por kumba 120 sngi (saw bnai) naduh ka por ba thung haduh ban da long ban tih ia u phan. Mynta ki briew ki la shem ba don ki jaid phan kiba shim pot tang kumba 100 haduh 110 sngi.

Ha Shillong ka don ka jaka kaba ki wad jingtip bniah kumno ban kham pynbha ia u phan. Ki wad ki lad ban iada na ki khniang kiba pynjot ia u phan. Ki wad ruh ia ki jait phan kiba iadei bad kane ka jaka, ka rukom rep kaba khambha, ki khniang jingpang ba don ha u phan kbad kiwei kiwei. Kane ka skul training kaba don ha Upper Shillong ka iarap ban pynshlur ia ki nongrep ban nang pynheh ia ka ia ka jingrep phan lyngba ka jingiarap ba ai ka sorkar katba don ki lad. Ha Meghalaya don tang kumba 1600 hectares ka jaka rep phan.

Mynta ki nongrep ki thung arsien ia u phan ha ka shi snem. Ia u phan ba thung ha u bnai February-March bad ioh ha u bnai June-July ki khot u phan lyiur ia uwei pat uba thung ha u bnai August-September. bad tih ha u bnai December -January kikhot u phan tlang. Ki nongrep kiba thung phan ha ki pynthor kba ki tih noh ia u phan ha u bnai May wat lada um pat long bha namar ki hap ban thung sa ia u kba ha kajuh ka pynthor.

Ka pynthor kba kaba ngi thung phan ka dei ban da pynrkhiang bha bad ka khyndew ruh ka dei ban da pyn-nibha. Ka khyndew ka dei ban don ka jingsngem malu mala khnang ba u phan un mih kloi. Barabor ia u phan la thung ha i thliew ba la tih da u mohkhiew. Kine ki thliew ki dei ban long kum u lain ha ka jingjngai kumba 20 haduh 15 centimetres ei ei.

Ka khyndew ka dei ban lait na ki jaid jingpang.U phan symbai u dei ban don ki khmat kiba bha. Kumba 1200 kg. u symbai phan un biang ban thung ia ka jaka kaba don kumba shi hectare ka khyndew.

Ia ka sboh eit masi ba la khleh lang bad ka sboh ba la lum na

ki phlang ki kynbat dei ban buh ha kine ki thliew shuwa ban buh sa u phan symbai. Hadien ba la btep da u khyndew malu mala na jrong u phan sa ber ka dawai sboh (fertilizer). Nangta pat brep bha da u khyndew. Hadien katto katne por sa synreit da ka dawai ban pynduh ia ki niut. Ynda u phan u la mih shabar sa ki dawai khniang.

Ia u phan la wanrah da ki nong Portugal sha India kum u jingbam. Ka shnong tynrai jong u phan ka long na ki lumbah Andes jong ka South America. Ka jaka tynrai ka lah ban dei na Chile ne Peru. Ha ri Khasi la ngeit ba ia u phan la wanrah nyngkong eh da u Sahep David Scott ha ka snem 1927.

Ka ri Khasi jong ka Meghalaya ka la pynmih shibun bha u phan ha kine ki khyndiat snem mynta. Kiba bun ki nongrep mynta ki la riewspah na ka jingrep phan.Ia u phan la thung sha kylleng ka ri India bad ka pyrthei baroh kawei.

Lada ki stad saian kiba wad bniah ia u phan ki la shem sa ki lad pynneh kham slem ia u phan. ban lait na ka jingpyut, un iarap shibun ban pyndap bam ia ka ri jong ngi kaba duna bam.

Dei ban buh da ki symbai kiba bha khnang ba ka jingrep phan kan kham pynmyntoi ia ngi. Ngi dei ruh ban da sumar bha ban lait na ka jingbam khniang bad khniang jingpang jong u phan da kaba synreit da ki dawai pyniap khniang ba ioh na ki Office ba dei shaphang ki kam rep. U phan u don ki vitamin ban tei ia ka met u briew bad u lah ban pynkdang ia ki milian ki briew kiba thngan.

KI SAW AIOM

Ki jingdon jong ki saw aiom ka wanrah shibun ki jingmyntoi ia u briew ; ka jingpynlong ia ki Saw Aiom ka long na ka jingkhih tawiar jong ka pyrthei shisien shi snem Sawdong ka Sngi. Lada ym don kane ka jingkhih tawiar ngin jin da la ioh tang kawei ki aiom bad ka jingim jong u briew kan jin da la long kaba btai bad ka sla khyndew kan ym long kaba seisoh.

Ka don saw tylli ki aiom ha ka shisnem :

(i) Ka pyrem (ii) Lyiur

(iii) Synrai (iv) Tlang.

Ka **Pyrem** ka long ka aiom kaba sngewtynnad bad ba itynnad. Dei kane ka aiom ba ka Mariang ka long kaba ithiang ban peit ia ka da ki laiphew rong ba thaba. Ki lum bad ki them ki kup ia

lade da u phlang ba jyngram, bad pynphuh ia lade da ki syntiew iwbih babun rong : Ha kane ka por u briew u dap da ka jingkmen bad ka khmat jong u ka phuh samrkhie. Ki sim ki doh ki rwai ki siaw bad ki shad na uwei u tnat dieng sha uwei pat. Ka sla khyndew ha kane ka por ka kup da ka jingim ba thymmai.

Ka **Lyiur** ka bud ia ka Pyrem. Ha kane ka por ki um ki-wah ki shlei bad ki kyrhuh sngewtriem. Ki kshaid ki noh na khlieh riat sha thwei ryngkat bad ki tdem rymphum. U nongrep ha kane ka por u bun kam bha la ka thung ka pet khnang ba un ioh ka aiom-ot kaba seisoh. Ki rawon la ki ryngwiang ki mareh stet sharud wah. Hynrei. ha kane ka por ka long kaba kham pya phuhmat ia u briew ka long ban iohi ia u kba bad ki jingthung ki byrtem. bad la jan dei ka por ot.

Ka **Synrai** ka bud ia ka lyiur. Kane ka por syrai ka long ba ki lum bad ki them ki byrtem byrsaw. Ki per syntiew kylleng ki sei ia ki rong thaba bad ki suhsieng da ki jingiwbih. Ha kane ka por ka ' er batemon ka beh sngewtynnad hir hir. Ki sla dieng sla soh ki byrtem byrsaw bad ki hap sha kyndew kum u lap praw. Ka suiñ bneng ka shai kdiar bad ki lum ki wah ki phuh ki phieng bha. Ha kane ka por u nongrep u ipuh mut phuh mat bha ba ki thiar ki la dap. bad sha lum sha wah dap tang ka sur rwai ba kmen jong u nongrep. Ka synrai dei ka por leh kmen jong u briew.

Nangta wan sa ka **Tlang**. Ha kane ka por ki lum ki wah ki la byrtem. Ki phud jong ki wah duid ki tyrkhong bad ki umpohliew ki la rngat. Ha kane ka por ka long kaba khriat namar ka lum ka wah la tap da u thah bad kiew u lyoh ba kah dum ia ka pyrthei. U briew ha kane ka por um banse ban kynñiuh bad ban kdup ia lade ha dpei namar ka jingkhriat kaba sam haduh ki khleiñ shyieng. U trei u ktah u leit u wan tang da ka jingbymbanse ; hynrei ka tlang ka wan lam ia u briew ia ka jingkoit jingkhiah.

Ha kane ka por aiom liang ki brisoh ki bri kwai ha lum bad ha ri war ki la stem bad al ih bha. dei ha kane ka por ba ka iew ka hat ka shong shit bad phuh da ki soh bad ki kwai na ri war.

KA KAMRAM JONG U KHYNNAH SKUL

Haba ia kren ha ka jingiar ka jingmut u "khynnah skul" ka mut uno uno uba hap ha ka jingpule la tip kum u khynnah skul. Bad ha kaba kren kyllum khynnah skul ka mut u khynnah uba pule ha ki skul ne college u ban ioh ia ka jingnang ne ka jingstad.

Haba ngi ong ka kamram u khynnah skul. kaei kata ka kamram? Ka kamram kaba nyngkong eh ka long ba u khynnah skul u dei ban iehnoh ia kiei kiei kiba pynwit ia ka jingpule jong u. Da kane kam mut ba u dei ban pynlut ia ki por tang ha ka jingpule. hynrei u dei ban pynlut khyndiat ka por ha ki jingialehkai kilan met. (Physical exercise) ka ban tei ia ka met ba itynnad jong ki. kane ruh ka long ka bynta kaba kongsan kum ka kamram jong u khynnah.

Kaba ar ka kamram jong u khynnah. skul ka long ba u dei ban hikai ia lade ban long ka nuksa babha ia kiwei ha ka jingim kaba iadei para briew. U dei ban tip kumno ban long uba bha ia kiwei ha ka jinglong. bad kumno ban burom ia ki kmie ki kpa. ki nonghikai. ha kiba heh bad ba rit kumjuh.

Kaba lai ka kamram jong khynnah skul ka long ba um dei ban long u khynnah uba budnam sniew. ka jinglong ka dei ban long kaba khuid. Hapoh klas u dei ban kohnguh sneng ia ki nonghikai bad ban leh ia kaei kaba ki ong. Ka jinglong ba bha jong u khynnah skul kam dei ban long tang ha klass. hynrei ha madan ialehkai. ha surok ne ha ka jaka paidbah.

Kaba saw ka kamram jong u khynnah skul u dei ban long uba don ka mynsiem iarap ia kiwei pat. ban ai kylliang ia ki kot pule ia ki khynnah ba duk bad ban iarap ia ki para khynnah kiba tlot ha ka jingpule bad ban iarap ruh ia ki briew ha ka imlang sahlang.

Ka kamram ba khadduh jong u khynnah skul ka long ba um dei ban khmih lynti iaka bainong ha ka kam ne ban ioh jingiaroh. U dei ban kmen jar jar ha lade bad ban iai pyrshang ia lade ban kiew na kawei ka kyrdan sha kawei pat. U dei ruh ban don jingsngew hun ha lade ha ka kam kaba u leh bad ban leh ia kaei kaba dei ia ka rukom im bha. U dei ruh ban don ka jingpynmlien ban kohnguh katkum ki rule ne jingpyniaid. (Discipline).

KA SKUL JONG NGI

Ka kyrteng ka Skul jong ngi ka dei ka Bersing Memorial M.E. Skul kaba don ha Nongthymmai Shillong.

Ka ing Skul jong ngi ka long kaba bha bad ba itynnad. La shna ia ka da ki mawblok. Ki don 6 tylli ki kamra. Ki kamra ki long kiba i pygngad bad ba shai bha. Ki don ki kamra Headmaster. ki kamra Nonghikai. Library. bad kamra Science. Ka Skul ka don 3 tylli

ki kamra klass. Ha man ka kamra klass la don ki dur ki dar ban pyniphuh i phieng ia ka klas baroh kawei. Ki don kumba 8 ngut ki Nonghikai, ki long kiba tbit bha ban hikai.

U Headmaster u long u briew uba bha ban hikai bad uba sngewthuh ia ki jingeh jong ngi ki khynnah skul. U nang ban pyniadei bad ki Nonghikai bad kumjuh ia ngi long ki briew kiba trei bha na ka bynta ka skul.

Ka skul jong ngi ka don ka Compound kaba heh bad ka long kaba itynnad shibun eh. Ki don ki per syntiew bad jaka kaba pyngngad ban shongkai ha ka por shiteng skul.

Ka skul jong ngi ka long kaba donnam ha baroh ki liang. Ha ka jingpule kum ki examin M.S.L.C. ka skul jong ngi ka ioh ia ka nam Lahduh. Ki khynnah klas VI ki la ioh position la jan man u snem. Ha ka liang kaba ia dei bad ka Sport ka skul jong ngi ha kane ka liang ka la pawnam bha. Ka skul jong ngi ka la ioh ia ka kop, ki shield, bad Medals.

Ha ka liang ka debate ka skul jong ngi ruh ka la ioh ia ka nam Lahduh. Ia khein ia ka skul jong ngi ba ka long kawei na ki skul ha Shillong kaba la kiew bha ha ka liang baroh naduh ki jingpule dangle, jingialeh-kai sport bad kiwei kiwei. Ngi kum ki khynnah skul ngi sngewsarong ia ka skul jong ngi. IM SLEM BERSING MEMORIAL M.E. SCHOOL NONGTHYMMAI.

KA SHAD SUK MYNSIEM

Ka shad suk mynsiem ka dei ka jingshad jong ki Khasi ba shong ka Shillong bad shabar jong ka. La ju pynbeit ia kane ka jingshad ha ka por Pyrem ha ki tarik 13,14, bad 15 jong u bnai April man ka snem. Ka jaka shad ka long ha Madan WEIKING hajan Mawlai. Ka don harud jong ka wah umkhrah, Shillong.

Ki nongiashim bynta ha kane ka shad suk mynsiem dei ki Khasi bym pat long khristan. Hynrei, kito kiba la long khristan ruh ki lah ban iashim bynta lada ki mon. Namar kane kam dei ka jingshad lehniam kum ka shad Nongkrem bad Behdeinkhlam. Hynrei ka dei ka jingshad ainguh bad duwai kyrpad ia u Blei u Nongbuh nongthaw ia ki bynriew baroh.

Ki nongtemksing nakra bad nongpud tangmuri kiba stad la wanrah na kylleng ki shnong ka ri Khasi. Ki lah ban tem bad pud ha

ka jingpynhap sur bad ki nongshad kynthei bad shynrang. Ki sur tem sur pud bad ki nongshad ka la pynktik ia ki paidbah nongpeit kai. Ki nongshad kynthei ki pynkhih ia ki kjat khyndiat khyndiat shakhmat bad kim ju peit shane shatai lane khmied sha bneng. Ki nongshad shynrang pat ki shad sawdong sawdong na sharud jong ki nongshad kynthei. Kane ka pyni ba ki shynrang ki dei ki nongiada ia ki kynthei na kiei kiei ki bor pynjot pynsniew ba wan na shabar.

Ki nongshad shynrang ki riam da kaba spong da ki jaiñ rusom ne muka lieh bad ba la pyndiat bad u syntiew ba la shna khnang. Ki deng ki ksiar deng ryndang bad ki kynjri tama. Ki phong ki sopti poh ba jrong bad ka jingsli. Ki bat ruh ka waitlam ha ki kti kamon bad u thuia ha ka kti kadiang. Ki pyndonkam ruh ia ka stieh bad ryngkab khnam bad ki khnam, kaba pyni kum ha ka por thma.

Ki nongshad kynthei, ki phong ka pangsngiat ksiar ne tama bad u syntiew ba la pyndiat ha ka. Ki deng ki ksiar deng ryndang kumba shi dorjon bad ki kynjri ksiar kumba shiteng dorjon bad ka jingdeng kumne ka tap ia ka shadem jong ki. Ki sem ki jaiñsem kiba remdor haduh khongdongjat bad ki jaiñkyrshah ban tap ia ki jaiñsem. Ki deng ki khadu ksiar bad ki bat ruh ki rumal lieh ha ki kti kamon.

Ki nongshad kynthei bad shynrang ki shad da ki kjat suda. Kane ka long ka rukom shad khasi.

Ka jingpynkhreh jong kane ka jingshad ka long ar ne lai bnai. Ki tem ksing nakra man la ka sngi iewduh. Ha ka sngi shuwa ban sdang noh attad ia ka shad suk mynsiem , ki nongtem ksing-nakra, nongput tangmuri bad ki paitbah ki iaid sawdong ia ka Sor Shillong kum ka jingpyntip ba ka shad suk mynsiem kan sa sdang noh ha ka sngi kaba bud.

Ka shud suk mynsiem ka long lynter baroh lai sngi. Ha ka sngi nyngkong : ki pynbeit ban shad shuwa tang saw ne san ngut kum ka jongpynkhreh tang hapoh shiteng kynta. Ha ka sngi kaba ar bad ba lai, ka jingshad ka long ha madan WEIKING Ki nongshad bad ki nongpyniaid ia kane ka kam ki kkhreh ki khrum ha Mawkhar Seng Khasi, kat kum ki rukom ki dustur jong ka seng. Hadien ba la dep ki jingpynkhreh baroh ki sa leit ha madan shad WEIKING ryngkat bad ka tem ka put bad ki jingiaid jong ki nongshad kiba la ring bad pynktik ia ki nongpeitkai baroh. Kane ka jingshad ka la

long kaba la ishongkun haduh katta katta ia ka jaidbynriew Khasi ba dang lah ban leh ia ki rukom bad ki dustur jong u longshuwa u manshuwa. Ka sorkar Meghalaya ka la pdiang ia kane da kaba ai shuti shi sngi ha ka sngi shad kaba khadduh katta ha ka sngi kaba lai.

Kumba ka paw ha ka riam ka beit, ka put ka tem, ka pyni ba ka dei shisha ka shad suk mynsiem hadien ka jingjop ia kine kiei baroh ryngkat bad ka duwai kyrpad ia u Blei Nangbuh Nongthaw jong ki bynriew.

KA BEH DEINKHLAM

Ka Beh deinkhlam ka long ka shad niam ba donnam, ba itynnad bad ba heh tam jong ki Pnar. Ka mut ban beh krad sha basep ka sngi, ia ka khlam ka ngoh bad ia ki ksuid ki khrei khnang ba ki paidbah kin imsuk imsain baroh shisem lynter. Ha kajuh ka por, ka long ruh ban khot kyrpad ia u Trai kynrad u nongbuh nongthaw ba un theh sei ia ki jingkyrkhu kyrdoh na ka bynta ka aiom ot ba pahuh, bao roi ka trei ka ktah, ka khaii ka pateng bad ban roi parum pareh ha ka longbriew manbriew long jait long kynja jong uba bun uba lang baroh. Bad ban ainguh skhem ia u Trai kynrad ba un khot bad map ia ka pop ka sang ba leh baroh.

DEINKHLAM : Ka long ka dieng kaba jrong beit bad pyllon ba la stah pynjlih bha. Ha ka sngi Muchai (Shyllong), shitaiew shwa ban long ka shad Behdeinkhlam ki basan lem bad ki rangbah ki san jong ki dong ki shnat jong ka KMAIRAIJ baroh kita ki long iongpiah, lum iong kjam, panaliar lulong Toeppale. Kum kyrwiang bad Ummulong, ki leit sha khlaw ban pom ia ka Deinkhlam. Ki da tied ia ka baje (Ka Baje kum ka Baje Skul tangba don jingker narud kum ka pliang Nar) lyngba ki surok jong ka shnong Jowai haduh ban da poi ha khlaw. Kane ka long ban beh ia ki ksuid ki khrei kiba lah ban iaid ban ieng na ki lynti ba ki pyndonkam. Ha kajuh ha por, ka long ruh ka jingpynbna ba ka shad Behdeinkhlam ka la jan. Shuwa ban pom, ki da suit da shor ha trai jong kata ka dieng. Ynda la dep suit dep shor nonglehniam, u pom nyngkong bad nangta sa pom sa kiwei pat ba stah haduh ba kan da long ka Deinkhlam.

Ka Behdeinkhlam ka iaid ryngkat bad ka jinglehniam leh rukom, ka knia ka khriam, ka suit ka shor ha nguh ka dem ka duwai

ka phirat ka risa ka kynhoi. ka ksing ka dhah bad ka put ka tem. Man ka snem ia kane ka shad (Behdeinkhlam) la pynlong ha u bnai July tang shu dep ka aiom bet. La pynlong ha Jowai bad ha ki katto katne ki shnong ba marjan markhap bad ka. da kito ki bym pat long khristan. kiba dang ngeit ia ka Niam ne ka niam tynrai.

Khnang ban pynlong ia kane ka Behdeinkhlam. ka shad niam ki ai jingainguh ba bunjaid ha shuwa ka sngi. Ki bnai jong ka jingrakhe ia ka shad Behdeinkhlam bad katto katne na ki jingknia la pynlong ha ka por ba long ka Behdeinkhlam.

Ha ka Shad Behdeinkhlam, dei tang ki shynrang kiba ia shim bynta ha ka niam ka rukom ; ka knia ka khriam bad ki jingiashad. Dei tang ka lyngdoh Niam. kaba don kti ha ka niam ka rukom. Hynrei kiba bun ki kynthei ki don bynta tang ha ka Siang ka Pha. Kumta ki kynthei ki kham lait por ban nujor bad ki shynrang.

Ka jingrakhe ia kane ka shad Niam (Behdeinkhlam) ka shim por saw sngi. Ka sdang ha ka sngi Pohia ba ki khot Pynsin (Nongkrem) bad ka kut ha ka sngi Muchai (Shillong).

Ha ka pro Behdeinkhlam. khamtam. ha ka sngi khaduh jong ka. ki briew na Shillong bad ki Shnong ba marjan markhap ki wan da ki kynhun ban peit kai ia kane ka jingshad Niam ha JOWAI. Wat ki Tourist ne nongshang pyrthei kiba wan na jingai lah ban iohi ia ki ba ba ki iaid ki ieng sharum shaneng jong ka shnong Jowai. Don katto katne na ki. kiba da ia shim bynta ruh ha kane ka jingshad Behdeinkhlam.

Da ka jingkynmaw ieit ia kane ka shad Behdeinkhlam ryngkat bad ka lehniam lehrukom. ka shad ha pdeng u slap bad ka ktich khamtam eh ha ka sngi khatduh ia ki nongpeit kai baroh ba ka long kaba lah ban leh katkum ki rukom u barim u bajah jong ngi baroh. Ai ba ngin da iohi da la ki khmat baroh.

KA SHNONG JONG PHI

Ka shnong kaba ngi shong ka dei ka shnong kaba nga ieit eh. Ka kyrteng jong ka shnong jong ngi ka dei PARIONG. Ka don hapoh ka Hima Mawiang Syiemship. West Khasi Hills District. Ka jngai kumba 77 km sha Shillong bad 36 km sha Nongstoin. Ka dei ka shnong kyndong. Ka shnong Pariong ka long kawei na ki shnong ba itynnad bad pawnam ha kane ka thain. Ka jingdon ki lum ki wah

ki khlaw ki btap. ki pynthor rep kba bad ki dieng ki siej. ka la ring shibun eh ia ka jingitynnad jong ka.

Na jrong kliar lum jong ka shnong Pariong. lah ban iohi ia ki hali rep kba. ki khlaw ba jyrngam. ki shnong ba marjan bad ka wah kynshi kaba tuid na shaphang shatei bad sepngi jong kane ka shnong. Na Shaphang shathie bad mihngi la ker sawdong da ki khlaw bad pynthor kba ba itynnad.

Ki skul kiba la don ha shnong jong ngi ki L.P. School M.E. School bad High School. Ka Pariong Govt. M.E. School ka la long ka M.E. School, kaba nyngkong eh jong kane ka thaiñ. Ka United Christian Pariong ruh ka long kawei na ki High School kiba la sdang la slem bha. Ki khynnah kynthei bad Shynrang jong kane ka shnong bad ruh ki shnong ba marjan. ki wan ban pule ha ka M.E. bad High School jong ka shnong jong ngi. Ki nonghikai naduh L.P. haduh High School ki trei minot bha ia la kam bad ruh ki ia don ki jingsngewthuh jingmut lang.

Ha Pariong ka la don ka Pariong State Dispensary bad ka Veterinary Dispensary. Kine ki iarap shibun ym tang ia ka shnong hynrei ia ki shnong kiba marjan.Ki nongtrei ruh ki pyrshang ban iarap ia ki jingdonkam jong ki nongshong shnong.

Ki niam ba don hapoh Pariong ki long. Ka Balang Presbyterian. Balang U Blei. Balang Roman Catholic bad don ruh kiba dang bat ia ka niam khasi. Kine ki niam baroh ki don ka jingiasngewthuh jingmut baroh hapoh ka shnong.

U nongsynshar ba ha khlieh jong ka Pariong dei u Sordar bad ka Dorbar kat kum ki kyndon jong ka riti synshar shnong. Kiwei kiwei ki seng ne Organisation ki don hapoh jingpeit lang jong u Sordar nalor ki kyndon ba la pynkup ha ki. Ka shnong ka iaid beit bha ha baroh ki liang kum ka pule dangle. ka imlang sahlang bad ka imsuk imsain.

Ki nongshong shnong hapoh Pariong ki dei ki nongrep. Tang katto katne ki dei ki Nonghikai bad nongtrei Office Sorkar. ki jingrep ba kongsan ki long u kba phan. phankaro riewhadem bad kiwei. la u kba la rep na ka bynta ban bam hynrei ia u phan na ka bynta ban dei. Ki nongrep ki leit die ia u phan na ka bynta ban die. Ki nongrep ki leit die ia u phan shaduh Shillong bad ki wanrah na Shillong ia u khaw.slasha, shini. mluh. umphniang bam bad kiwei

kiwei ki jingdon kam. Ka jingdon jong ka Bank Nongkyndong ka la iarap shibun eh ia ki Nongrep ha kaba shim ram ha ka dor sut kaba jem. Na ki khlaw la ioh ki dieng ban thang, dieng shna ing bad dieng supply ne ki dieng kubit. Ia kine la leit die shaduh Shillong bad Guwahati.

Hapdeng jong ka shnong don ka iew kaba ki khot ka iew Domkohlang. Ka long ka iew iadie iathied ki nong shong shnong bad ki shnong ba iajan.Ka surok Sohiong Pariong bad ka surok Nongshillong Jashiar ka iakynduh hangne.

Ha Pariong, ka don ka madan ialehkai bad ki khynnah naduh Primary haduh High School ki ioh ka lad ban ialehkai ha kane ka madan. Ki Nonghikai Primary haduh High School ki ai jinghikai ryntih ia ki khynnah kum ka Football.Basketball. Volley Ball. Badminton bad ki track bad fields events (100 mts.. 200 mts.. High Jump, broad jump, Javelin throw etc.). Haba peit ia ki khynnah ki long kiba smat bha ha baroh ki jaid jingialehkai.

Ka shnong Pariong ka don ka jingkyrmen ban nang roi ha ka liang ka pule ka dangle. ka imlang ka sahlang ka spah ka phew bad ka burom ka akor lyngba ka jingtrei hok ki nongshong shnong. ki nonghikai bad ki nongsynshar baroh.

KI KTIEN KYNNOH

Adong	-	Adit
Aibor	-	Aisor
Ai ksuid	-	Ai khrei
Ai kylliang	-	Ai palat
Ai nguh	-	Ai dem
Ain	-	Kanun
Ainong	-	Ainup, aini
Ai rong	-	Ai rup
Ai shah	-	Ai ram
Ai sniew	-	Ai smeh
Alhia	-	Alput
Babha	-	Bamiat
Babu	-	Phabu
Bakla	-	Bakli

Ba don	-	Ba em
Bai khrong	-	Bai Musur
Bai lut	-	Bai Sep
Bai nong	-	Baini
Ba ioh	-	Bakot
Bai siew	-	Bai tda
Bam	-	Dih
Banat	-	Patu
Byrni	-	Byrkhew
Kba	-	U Khaw
Khadja	-	Khadjhur
Bamklep	-	Bam khum
Khapngiah	-	Khapuiñ
Khapiah	-	Khadain
Khaw duh	-	Khawtam
Khet	-	Ka bishna
Khiah	-	Nang
Khiew	-	Siang
Khih	-	Ksar
Khla	-	U thlen
Khlam	-	Ka ngoh
Khlein	-	Ka Sbuh
Khlemrain	-	Khlem suin
Khir khir	-	Kher kher
Khlich	-	Ka reng
Khnong	-	Rijied
Khongdong	-	Mongdong
Khongpong	-	Khongdeh
Khohsiew	-	Khohnub
Khorsha	-	Borsha
Khrew	-	Khriap
Khroh	-	Kjor
Khubor	-	Antor
Khrum Khrum	-	Khram khram
Khunkha	-	Khunlong
Khunkur	-	Khun kmie
Khunruit	-	Khunjien

Khunswet	-	Khunmyllung
Khutia	-	Khulain
Khyllah	-	Khylliang
Khyrwain	-	Khyrweh
Kiad	-	Ka um
Knieh	-	Knan
Korbar	-	Sorbar
Kpieng	-	Ka ksah
Kren Khraw	-	Kren hangamei
Kren Khyllah	-	Kren kylliang
Kren sih	-	Kren thala
Kriah	-	Shang
Kroh	-	Kram
Krung	-	Knap
Ksam	-	Kbia
Ksing	-	Ka dhah
Ktah	-	Shei
Ktieh	-	Ka lwer
Ktung	-	Ktap
Kular	-	Madar
Kulmar	-	Kulwit
Kuna	-	Ka kait
Kunai	-	Kutin
Kur	-	Kmie
Kurim	-	Kupai
Kyllain	-	Kyrjaw
Kylli	-	Pyrthew
Kylluid	-	Kynwar
Kyndiap	-	Kynbiang
Kynnoh	-	Ka Kynram
Kynruh	-	Kynrang
Kyntoit	-	Kyntaij
Kynum	-	U ling
Kyrbeit	-	Kyrthing
Kyrkieh	-	Kyrdar
Kyrdan	-	Kynrah
Kyrduh	-	Kyrtan

Kyrngah	-	Kyrngang
Kyrpad	-	Kyrpan
Kyrwiang	-	Kyrwit
Danda	-	Phulit
Dat	-	Shoh
Daw	-	Dong
Dkhar	-	Lyngkien
Dkhot	-	U dkhai
Diko	-	U lyngngam
Dkhoh	-	U dkia
Die	-	Thied
Diengiei	-	Diengpit
Dien	-	Ka bud
Ding	-	Ka theh
Dih duma	-	Dih dukhew
Dong	-	Ka kuna
Dohkha	-	Dohpnat
Donduk	-	Donpap
Dor	-	Ka mur
Dorbar	-	Sorkar
Dorkhat	-	Dorpat
Duai	-	Phirat
Duwan	-	Dupat
Duar	-	Ka lynti
Dukhi	-	Dukhait
Duk	-	Ka tan
Duh	-	Sep
Duhbuit	-	Duhlad
Dulan	-	Ka paki
Dum	-	Maswa
Duma	-	Dukhew
Dumok	-	Ka mok
Dusmon	-	Dandiai
Dyngkhong	-	dyngkhait
Enja	-	Enjhur
Ngiah	-	Shoin
Jasong	-	Jatap

Jem Jemnud	-	Tuid jemlin
Jew	-	Sat
Jngai	-	Rwang
Jinjar	-	Jintrah
Jingduh	-	Jingtan
Jlewnguid	-	Jlawhew
Jot	-	Pei
Jylliam	-	Jylloit
Jyllum	-	Lymphuin
Jynduh	-	Jyntan
Jyrmi	-	Jyrteh
Jyrhoh	-	Jyrham
Lak	-	Putit
Lait	-	Let
Laliar	-	La long
Lalet	-	Ka ngar
Lamdoh	-	Lam keh
Lamler	-	Lamped
Lamwir	-	[illegible]
Laplieng	-	Lapdar
Lkhit	-	Khai
Leh bein	-	Lehkhoh
Leh khynraw	-	Leh khyndein
Leh mushlia	-	Leh mushai
Leh palat	-	Leh paliang
Lehrain	-	Leh suin
Lehroh	-	Leh meng
Lehsah	-	Leh jew
Leh tamsa	-	Leh tamhoi
Leh thamula	-	Lehthamuler
Leit kai	-	Leit iaid
Leit dur	-	Leit dar
Ka lieng	-	Ka phan
Lorni	-	Lorhap
Lutphut	-	Lutsha
Lyngkhuid	-	Lyngbiang
Lyndang	-	Pyllup

Lyniar	-	Lympat
Lyntang	-	Thaboh
Lynti	-	Syngkien
Mainia	-	Maitim
Meian	-	Meiot
Maitang	-	Maitait
Tup	-	Ka man
Moin	-	Manik
Mapik	-	Adkar
Mastieh	-	Ryngkang
Mat	-	Ka Pung
Matlah	-	Matpei
Mawlong	-	Mawteh
Minot	-	Ador
Mraw	-	U dkhar
Mudui	-	Phirat
Musla	-	Musli
Mut	-	Khan
Ka dan	-	Musur
Mynsngi	-	Mynshai
Ka mynsiem	-	Ka sngar
Myntri	-	U korbari
Nangang	-	Nanghap
Najan	-	Napa
Ka nep	-	Ka tung
Ka nia	-	Ka jutang
U ñiut	-	U ñeir
Nong	-	Ni
Nongkhynraw	-	Nongkhyndeiñ
Nongkhyndong	-	Nongkynhoit
Nongsam	-	Nongpeit
Nongtymmen	-	Nongsan
Noh beli	-	Noh dken
Ot kuna	-	Oh kaid
Ot doh	-	Ot kah
Payah	-	Pangam
Pangkhlieh	-	Pangreng

Pangkhrew	-	Pangkhriap
Pang dohnud	-	Dohnam
Pangmat	-	Pang shyieng
Peisa	-	Peilain
Paratrai	-	Para dkhut
Peitmeit	-	Peit iong
U phan	-	U kyrpad
Phet lyndet	-	Phet tuh
Pohjait	-	Pohrati
Pukir	-	Pukra
Pure	-	Puri
Puris	-	Puriap
Pyrsis	-	Pyrkeh
Rangli	-	Ka juki
Rah rong	-	Rah nam
Raitong	-	Rainot
Rat	-	Thiew
Rhak	-	Rting
Runar	-	Ruser
Rijied	-	Khnong
Ruma	-	Rutit
Sab	-	Suba
Sabuit	-	Skai
Sad	-	Sunon
Sangam	-	Sajah
Sahep	-	Suba
Said thma	-	Said ktien
Salia	-	Salaid
Salit	-	Samong
Saphret	-	Saphrong
Sapied	-	Sapai
Sat	-	Jew
Satar	-	Saiap
Shadem	-	Sharuh
Shaniah	-	Shalhien
Shap	-	Muhor
Shemphang	-	Shemlad

Shibit	-	Arbit
Shyieng	-	Shruh
Shipa	-	Shipi
Shit	-	Syang
Shiteng synia	-	Shitengdummoh
Shitom	-	Shijot
Shnat	-	Kuna
Shongbasa	-	Shongbasun
Shongkai	-	Shongiaid
Shongkur	-	Shongsang
Shongkurim	-	Shongkupai
Shongthap	-	Shongbiang
Shohnoh	-	Shohtuh
Shrong	-	Shrup
Shen	-	Pen
Shylliah	-	Tilieng
Shynriah	-	Shynrain
Siaw siaw	-	Soit soit
Siej	-	Skong
Syiem	-	Kmie
Siewspah	-	Siewpew
Sin	-	Rngop
Smai	-	Spot
Snam	-	Ka Ksuit
Snier	-	Snap
Sohsyiem	-	Sohtang
Soitan	-	Bhut
Sopti	-	Sopjat
Stad	-	Nang
Stad	-	Jhad
Stieh	-	Wait
Suki	-	Suloin
Suit	-	Shor
Suloi	-	Ka man
Sboh	-	Sbur
Sylla	-	Syllok
Synniang	-	Bynhei

Synrum	-	Synrah
Synteng	-	Syngngor
Syrdep	-	Syrpong
Syrngiew	-	Syrnget
Taitkur	-	Taitkmie
Tamti	-	Tamjat
Tasam	-	Takut
Tdong	-	Shnet
Tngit	-	Tngar
Thad	-	Bad
Thangsaw	-	Thangsain
Thana	-	Thaker
Thawlang	-	Iawbei
Thangan	-	Jingit
Thiah	-	Shong
Thiahbasa	-	Thiahbasem
Thiah sngi	-	Thiah them
Thikna	-	Thikni
Thiedshah	-	Thiedsham
Thlia	-	Thlaid
Thliew	-	Sngar
Thlong	-	Synrei
Thma	-	Ktien
Tip briew	-	Tip mrad
Tla	-	Tlep
Tohmet	-	Tohjun
Trai	-	Dkhuh
Tuh	-	Thiem
Tulop	-	Dorma
Tup	-	Man
Tyngka	-	Sbai
Tyngkhap	-	Tyngkhip
Tylli	-	Tyllan
Tyngdong	-	Tynnah
Tynriew	-	Tyndaw
Tyrsaw	-	Tyrsain
Tyrud	-	Smer

Ud	-	Khnium
Umjah	-	Um tngam
Umsaw	-	Umsain
Ur	-	Hap
Hangtai	-	Hangthie
Harud	-	Hakiar
Hateng	-	Ha khat
Horkit	-	Hordang
Iabuit	-	Iasap
Iakhad maw	-	Iakhaddieng
Ialap	-	Iariew
Ialuh	-	Iapah
Iapler	-	Iapang
Iapbieij	-	Iapthem
Iapkhlam	-	Iapngoh
Iapduh	-	Iaptan
Iapthngan	-	Iapjingit
Iaptyrsaw	-	Iaptyrsain
Iaptyrut	-	Iapsmer
Iarong	-	Ka iadep
Iasam	-	Iapied
Iasong	-	Iatap
Iathad	-	Iabad
Iathuhkhana	-	Iathuhkhadeh
Iatla	-	Iatlep
Ibein	-	Ikhoh
Ibeit	-	Ianna
Id	-	Ka hima
Ingap	-	Ibang
Ingbasa	-	Ingbasun
Ingkhong	-	Ingkhait
Ingdong	-	Ka ingnep
Ingsad	-	Ingsunon
Ilaka	-	Singmana
Imat	-	Imut
Iohdong	-	Iohlad
Iohdiang	-	Iohbat

Ipher	-	Iphar
Iphuh	-	Iphieng
Isat	-	Ijew
Iwbih	-	Iwthiang
Iwit	-	Iwa
Iwli	-	Iwhoit
Iwsieng	-	Iwsat
Jain	-	Nep
Jainkhor	-	Jainkhriam
Jaipdeh	-	Jaisngi
Jaituh	-	Jaisngi
Jatah	-	Jathngan
Jajew	-	Jajap
Jam	-	Kieh
Jar jar	-	Jir jir
Wad	-	Thud
Wai wai	-	Wit wit
Wan kai	-	Wan iaid
War	-	Riat
Wieh	-	Kliar
Wohdaw	-	Wohdong

KI KTIEN BA IA JAN JINGMUT

(Ba la shim kat kum ka kot pule Khasi klass VI da I Rev. W. Manners)

Nap	-	na jrong.
Ur	-	Ha tbian haba iaid. ki ur tang kiba im. kum ki. briew bad ki mrad. Ur naba jynthut.
Kyllon	-	ha tbian na ba shong ne na ba ieng. Kino kino ki lah ban kyllon la ki im ne ki iap. Kyllon naba ym don bor.
Syntuid	-	ha sharing.
Btuid	-	ha ktieh ne ha u sohpailen.
Tyrsiang	-	ha u phlang ne ha ki sla iap.
Pat	-	da lyndang na ba tyrsiang.
Loit	-	ia kaba la sohsat ne syrdoh.
Law	-	ia kaba la loit. ia u sai juti ba phin dup law.

Weng	-	ha ba pynkynriah ia kaba wit. kum ia ka jingtap na u khiew.
Shoh	-	la ha kano kano ka rukom.
Dat	-	haba shoh tang khyndiat.
Pduh	-	da u dieng kat na ba dei.
Tangon	-	da u dieng na ka khlieh.
Khyrwit	-	na ka met da u dieng triat.
Kir	-	na ka met da ka kti kham.
Phalup	-	kat na ba dei da u dieng uba heh.
Sympat	-	naei naei da ki jingteh ne thri.
Kawait	-	da kaba rit tang kat ban btiar
Kawang	-	da u dieng da pyngkiang.
Thab	-	da ka sla kti.
Lympat	-	la hangno hangno.
Lyngngeit	-	ha ka khyndew.
Lyngthaw	-	ia ki mar pait ha u maw ban lwet thiaw.
Pashat	-	jem bad hajan.
Shat	-	beit bad kham jngai katba lah.
Kawang	-	da u maw bad pda na jingkhangit
Kit	-	ha khlich da u star.
Bah	-	ha ka tyrpeng.
Rah	-	ha ka kti.
Tynrong	-	ha ba kit halor ka khlieh.
Rat	-	ia kaba eh.
Phut	-	ia kaba jem.
Theiw	-	ia ki niut ki nier.
Kdang	-	haba la dap.
Ngiah	-	haba ngim sngewbha shuh.
Suda	-	haba ym don ei ei.
Thylli	-	haba la lut noh kaba la don.
Biej	-	haba ym don buit satia.
Anna	-	haba u shu duna buit.
Bastad	-	uba don buit shibun
Banang	-	uba tbit eh ia kano kano kawei ka kam.
Ba tip	-	haba shu lum jingtip.
Ba shemphang	-	haba shem kloi ia ka buit.
Shop	-	sha jngai.

Niat	-	hajan.
Wiang bad thang		
Pluh bad	-	kaba da leh khnang.
ing	-	kaba jia hi.
Wiang	-	ia kaba kloi bab meh. thang ia kaba slem ban meh.

Pluh ka iing sha jrong shait; ing sha tbian. Ki briew bad ki mrad ki lah ban ing. hynrei kim lah ban pluh. ki pluh tang ki dieng. ki ing bad kiwei kiwei.

Iing	-	na phang khamtam ban shong briew.
Sem	-	ki mrad. Ka iing ka kham kor ban ia ka sem.
Rynkhiang	-	ia kiei kiei.
Ryngad	-	tang ia ka um.
Kli	-	ba shu lum khlem pynkhoh.
Khylliap	-	ba da pynkhoh.
Ring	-	ba leh lynter bad suki.
Kynjut	-	ba leh kynsan.
Lied	-	ia ka ba na jrong.
Pra	-	haba pynphret baroh.
Tep	-	haba ban na jrong.
Thep	-	haba shu buh hapoh. Ngi tep hapoh khyndew.
ngi		thep ha ka synduk.
Shut	-	ia ka tiar ha u maw bad kaba leh tyngeh.
Siar	-	da u maw ia ka tiar mian mian ban pynbeit.
Kria	-	tang ia ka syrti ban pyndep (ka ktien war)
Sliang	-	haba sliang nang bit.
Thrang	-	haba thrang ym bit shuh.
Threw	-	haba kwah eh ia ka jingbam ei ei.
Sait	-	ngi sait ia ka jakhlia ka bym don jingim.
Sum	-	ngi sum ia kiba don jingim.
Thet	-	ngi thet ia ki kti.
Bta	-	ngi bta ia ki khmat.
Sleh	-	ngi sleh ia ka khleih.
Smain	-	ngi smain ia ka shyntur.
Lit	-	haduh ban da nep.
Pai	-	shu pynspud ne pynrit.
Tar	-	da ka tiar.

Kad	-	da ka kti.
Thar	-	ha ba ngam shapoh. Namar ba thar u shiah. la kad ka jain.
Khet	-	haba pynkyllon ia ka metbah.
Khrai	-	pom lyngkhot ia ka dieng.
Mait	-	ia ki dieng rit ne niut ki nier.
Khyllad	-	ia ka tnat ne ei ei kaba wit.
Ngor	-	ia ka kliar.
Dain	-	haba shu pom pyndkut da pyngkiang.
Shain	-	kumjuh tang ba ka don ruh ka jingmut ban pynlyngkot ia kaba jrong, pynrit
Thlieh	-	arliang ia kaba kham heh da pynieng
Phiah	-	ia kata pat ban pynroi
Pharia	-	ban pynrit bin ia kata pat. Baroh ki long da pynieng
Pom	-	ba jur
Ot	-	kaba kham khyndiat
Phot	-	tang khyndiat eh. Ngi pom da ka tiar ba heh; ngi phot daei daei ruh; ngi ot da ki tiar kiba rit.
Siah	-	ia ka snep
Khud	-	ban jlih
Khrud	-	ban pynkhuid.Baroh ngi trei da ki tiar la ka khud ka jur ka khrud.
Shtah	-	da ka wait da pynieng
Soi	-	da pyngkiang
Khoh	-	ia kaba na jrong kum ia ka snep
Pied	-	ia kaba la ang lypa. la baroh ar ngi leh da ki kti bad ngi pied da pynieng. Ngi kham pied ia kiba rit kum da ki tyrsim
Samai	-	u briew u samai ha ka duma
Kyrni	-	ha ka kyiad ne kiei kiei kiba thala
Syat	-	ha ka ia khalai ne kiei kiei kiba thala
Wieh	-	Pynngam jrup ban jhieh
Pdem	-	buh slem ban jem ne pyut
Phrung	-	ia kaba jem ban rung
Phngian	-	haba pynrung da kaba kham eh
Tynngian	-	haba ban arsut ba kan leit ei ei

Suh - haba suh dang lah ban pynpaw
Bsuh - haba bsuh la ngop baroh
Sher - haba lyngngeit ha ka khyndew
Sieh - ia u dieng ha ka thliew ba la sher ban shu neh
Thung - ban skhem.

Pop, shitom, jynjar, khuslai, kordit.

Ia kine ki ktien la pyndonkam khleh shibun, hynrei ka jingmut jong ki ka imat long kumne :-

Ka pop ha ka jingmut khristan ka long ka jingsniew ha khmat U Blei, hynrei ha ka jingmut Khasi ka long ka shitom kaba wan naei naei; ka shitom ha ka met ka jynjar ha ka jingmut; ka khuslai ha ka dohnud; kordit ha ka mynsiem.

Puson, pyrkhat, khan, mut, duriap.

Ngi puson hapoh la ka dohnud; ngi pyrkhat haba ka paw nabar; ngi khan haba khmih biang ia kaba la pyrkhat ngi mut haba ngim tip, ngim thikna, ngi artatien. Ka mut ka kham jur ban ia ka tharai, duriap (ka ktien dkhar) ka ia jan eh bad ka pyrkhat tang ba ka kham bniah lehse.

Tam - Phi tam ia kaba niar
Khar - Phi khar ia kaba kynrei
Khat - Phi khat naphang bad ia kaba la lum

kyrthai, byllai, byrhien, byllien.

Kyrhai...ka jingbuh bad jingpahuh : byllai ka jingbun khlem shong ryntih byrhai ka jingbun ba dap : byrhien bun shisien iaid : byllien shibun, kiba arted ki don, kiba arsut ki don, kiba shong kito kiba iaid kito.

Ai....ka bun tnat : phi ai ha u nongpan lane ha uno uno
Am.....ba ai ha u nongpan :
Wallam ia kaei kaei kaba pajih.

Poi, wan.

Ngi poi ha ka jaka kaba thikna : wan la ngi don hangno hangno haba ngi dang iaid. Ka jingmut ia ka ktien wan ka kham iar ban ia ktien poi.

Shun, bishni, pihuin, rhah.

Phi shun ia u briew, haba sngewshih ia u na kano kano ka daw ; Phi bishni ha bym suk ka jingmut ia ka jingbha u briew ; phi pihuin pat haba ka la paw kata ka jingmut ha ka ktien ne ka kam ; rhah haba leit leh than ia ka jong kiwei.

Sbak, kram, pding, khru,

Sbak ha tbian da lympat : kram na jrong ka rukom sawa (Pding hap kaba heh ha madan) ka rukom sawa ; khru da pyllup bad haba lyngruh lyngram.

Tyngkhuh - haba kynduh pyrshah ha kiei kiei kaba halor.

Pakhuh - pynkynduh kumno kumno bad kaei
kaei. kaba hajan.

Sangoh - da kaba ia kynriah na jngai

Tur - ia tur kum ki masi.

Iw - ngi iw ia kaba hajan, ia kaba lam sngewbha bad ia kaba la thikna

Sma - la kaba jngai ; ia kaba sngewsih bad ia
kaba sngewthuh.

Iwrieng - kaba sdang ban pyur.

Iwtung - kaba la kham pyut.

Iwkhong - kino kino ki jingiw kiba pynsngewsih nalor ki iwtung ka long kaba iwkhong.

Sloit - haba hap na ka thliew namar ba summor hi.

Sliah - haba pynhap da ka bor ha ka thliew.

Bloit - haba hap ha jingteh ne ka ksah na kaei kaei kum na ka sping wait, ngi ong ba ka la bloit.

Tong - ngi tong haba rah da ki kynja barit.

Pi - da u khiew uba heh haba pynngam hapoh um khlem tong.

Phylliew - haba theh ha uwei pat u khiew ia ka
um ba la tong.

Ia kajia - haba don ka jingkulmar ei ei.

Iania - haba ia kren da ka nia hynrei la iashit.

Iamai - haba pyndonkam da ka ktien sniew bad bein.

Iatim - ka kham jur ban ia ka iamai kumne ; Na ka ba iania ki la kylla iamai, na ka iamai ka kylla iatim.

Thoh shithi sha i Mei jong phi iathuh ia ka jingthmu jong phi ban trei ynda phi la dep pule na skul

Shillong
26.8.85

Mei Baieit,

Nga sngewbha shibun eh ban pyntip sha phi ba nga shait nga khlain bha. Nga kyrmen ruh ba phi ia shait bad khlain bha baroh shi iing shisem.

Mei, nga kwah ban iathuh ia phi ia ka jingthmu jong nga ynda nga la dep pule na skul. Naduh mynta nga la kut jingmut ba ngan minot bha ia la ki kot ki sla, ngan kohnguh ia la ki Nonghikai bad khamtam ia phi ki kmie ki kpa kiba la pynheh pynsan bad pynshong skul ia nga.

Mei, nga ngeit phin kyrshan shitom ia nga ban leit pule ia ka kam Doctor ha Gauhati bad ynda nga la dep pule ngan sa wan sha shnong ban trei ia kane ka kam, namar ba ym don doctor ha shnong jong ngi. Nga isynei ia ki para shnong kiba hap ban wan shim dawai shaduh shane sha Shillong namar bym don doctor ha Shnong. Kane ka long ka Kam kaba nga kwah eh ban trei ynda nga dep pyntbit ia lade ha kane ka kam.

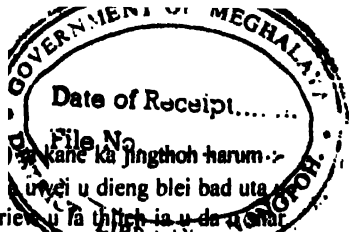
Tang kumta, khublei shibun,
Nga long u/ ka khun baieit jong phi.

To,

Mrs..
Vill. & BPO.............................
Via P.O...................................
District...................................

Katto katne ki rule jong ka PUNCTUATION

1. Full stop — dei ban buh ha kaba kut jong ka senten. Hadien u Full stop dei ban sdang da u dak khraw.
2. Ia u dak jingkyndit la buh hadien ki ktien ne senten kiba pynpaw ia ka jinglyngngoh, jingkmen, jingsngewsih lane jingkyrmen.
3. Ia u dak jingkylli dei ban buh hadien ka senten kaba kylli jingkylli
4. U Comma u pyni ia ka jingsangeh kaba tang khyndiat eh ha ka senten.
5. U Semicolon u pyni ia ka jingsangeh kaba kham slem khyndiat ia u Comma ha ka senten.
6. U Colon pat u pyni ia ka jingsangeh kaba kham slem khyndiat ia u Semi colon.
7. Ia u Apostrophe la pyndonkam kumne harum :-
   - (i) Ha ki noun kiba long possessive case
   - (ii) Ban pyni ba don kiba jah ha kano kano ka kyntien.
   - (iii) Ban pyni ia ka plural jong ki dak jingkhein bad dak ktien.
8. Hyphen u pyniasoh ia ki ar tylli ki kyntien lane u pyniakhlad ia kawei ka kyntien ha kaba kut jong u line.
9. Inverted comma la pyndonkam ha kaba thoh ia ka direct speech ha ka senten.
10. Ia u dak khraw dei ban thoh ha :-
    - (i) Kaba sdang ka senten.
    - (ii) Kaba sdang ka direct speech.
    - (iii) Kaba thoh ia ka kyrteng U Blei.
    - (iv) Kyrteng u bnai bad ka sngi (Months and Days)
    - (v) Proper Noun
    - (vi) Ka Pronoun I

Nuksa :-

Buh ia ki dak sangeh (pun [illegible] kane ka jingthoh harum :-

Shisien u briew u la pynkyllc [illegible] uwei u dieng blei bad uta u dieng blei u la ud hynrei ynda uta u briew u la thlieh ia u da u snar ba la shna na ki tnad jong u hi u la iam balei la ong u dieng u nongshun jong nga men pynkhyllem ia nga kam pher ei ei hynrei ba ki snar jong nga kin pharia ia nga kata kaba pynlwit ia ka mynsiem jong nga ki khun tam sneng dei ki nongshun ba sniew tam jong u briew.

Ans :-

Shisien u briew u la pynkyllon ia uwei u dieng blei.Bad uta u dieng blei u la ud. Hynrei. ynda uta u briew, u la thlieh ia u da u snar ba u la shna na ki tnad jong u hi, u la iam. "Balei" la kylli uta u briew. "Ba me" la ong u dieng. "U nongshun jong nga, men pynkhyllem ia nga, kam pher ei ei; hynrei ba ki snar jong nga kin pharia ia nga. kata kaba pynlwit ia ka mynsiem jong nga." Ki khun tam sneng dei ki nongshun ba sniew tam jong u briew.

****

Thoh shithi sha u/ka paralok jong phi iathuh kumno phin pynlut ha ka por shuti tlang

Sohlong
1.1.16

Paralok baieit,

Nga dap da ka jingsngewbha ban thoh sha phi da kane ka shithi. Mynta ngi ia shait bad khlain bha baroh shiiing shisem bad nga kyrmen ba phi ruh phi ia long kumjuh kum ma ngi shane.

Ngan iathuh ia phi khyndiat hangne kumno ngan pynlut ia kane ka shuti tlang.Ngi la ioh shuti naduh 20.12. 85 haduh 14.2.86.Ka skul kan plie ha ka 15.2.86. Ka por tlang ka dei ka por kaba ngi baroh ki khynnah skul ngi ioh shuti. Kumta ha kane ka shuti tlang nga don shibun ki kam ban pyndep ha kaba iarap kam ia i mei i pa. Dei tang kane ka por kaba khambun ban ioh iarap ia ki. Ka long ka por kaba bun kam. Ki kam sngewbha ruh ki bun ha kane ka por. Hynrei ngan iathuh ia phi tang ki kam kiba kongsan kiba ngan iarap ia ki kmie ki kpa. Ngan iarap ia ki ha kaba puh kper, kit dieng thang, puh pynthor ban thung phan. kit sboh bad kiwei kiwei ki kam.

Nalor kitei ki kam ba nga dei ban leh,ngam dei ban klet ia la ka jong ka kamram bad kata ka long ba mynmiet mynstep nga dei ban pynlut por kumba shi kynta ei ei ha kaba pule ia ki kot skul. Kane kan iarap ia nga ban ym klet noh ia kiei kiei kiba nga la dep ha skul.

Sngewbha sa thoh shithi lem ynda phi la iohpdiang ia kane ka shithi.

Tang kumta,khublei shibun,
U/ka paralok baieit ia phi

To,

Mr / Mrs ....
Vill. ....
BPO...
Via P.O...
District..

Thoh Shithi Sha u/ka Paralok Jong Phi Iathuh Kumno Phi Leh Ha Ka HSLC Examination

Shillong
14.10.85

Paralok baieit,

Nga sngewbha shibun eh ban thoh shithi sha phi hapdeng ka jingkoit jingkhiah bha. Kyrmen phi ruh phi iashait ia khlain bha baroh shi iing shi sem.

Nga kwah ban iathuh ia phi shaphang ka HSLC Examination kaba nga dang shu dep ha u bnai December. Ha kane ka examine nga la pyrshang katba don ka bor ka buit ban thoh bha ia baroh ki subject. Nga kyrmen ba ngan pass bha. Nga tharai ngan ioh khambun marks ia ka jingkhein namar ba nga sngewthuh ba nga dei lut. Ia ka English II te nga tharai ngan ioh kham duna namar ba ngam sngewthuh bha ia ka Gramar bad Composition.

Nga kwah ban tip lem na phi kumno phi la leh ha kane ka Final Examination jong phi kaba phi dang shu dep.

Ngam don ei ei ban ai ia phi. Nga kit bok ba phin pass bha bad ba phin ioh ka met kaba koit ba khiah. Sngewbha sa wan kai shane sha shnong jong ngi ynda phi la kham lait por.

Khublei shibun
U/ka paralok ba kynmaw ieit ia phi

To,

Mr./Miss......................................
B.P.O..
Via P.O..

Jingbatai Ktien

Nurok ka ksew : Ka ksew ka long ka mrad kaba jakhlia tam ha ka jingbam jong ka Ka jingim jong ka ruh ka long kaba isih tam. Kumta ia ka jaka jingpynshitom ba khadduh ia u nongkam sniew la pynsyriem bad ka jingim jinglong jong ka ksew, ban mut, ba hangta kum ka ksew bam prie un ia kyrsum badla ka pop, bad im ha ka jingjakhlia, ba la tim da U Blei ; kumba ia ka ksew la isih da u briew.

Sew bna lat : Ia u briew uba jlaw nguid bad uba shait im sngi mrong ban leit sha ki kam ki lat ki briew haba ym shym don ba khot ba wer satia, ki ong "Sew bna lat."

Sim lai dieng : Ia ka briew kaba im eh ban kyntiap nawei hawei ban iathuh khana tang ia ki kam ki briew ki ong "Sim lai dieng."

Tiew lalyngngi pep shad : Ia u briew ne ka briew kiba leh suki ban pyndep ia kano kano ka kam kaba ki la thmu ban leh,hynrei lap ba dier noh ka por ki khot "Ka tiew lalyngngi pep shad."

Dong shimat : U briew u bym lah satia ban set ia kaba u tip ne iohsngew wat la ka long kaba ym bit eh.

Kyndoi ja kpoh : Leit bylla ne kitnong kylleng kylleng ban ioh la ka ja kpoh.

Kiew lang tylli : Ka jingsarong plak da ka jingpynkhyllew *kiwei pat haduhbauklet ia la ka jinglong ba shisha ne ka bynta ba u dei ban leh.*

Shi khrum ka bneng : Baroh shi pyrthei. shi tyllup ka mariang.

Ym lap lieng : Haba la kyrkieh than.

Da 'rap jot : Ka jingpyrshang ban buhrieh ia lade ia kaei kaei ka bym lah shuh ban tap.

Ai reng : Ia tynjuh bor para rangbah da ka bor met bad buit ne da ka nia.

Ai kyrwoh : Phah khubor ; lam ktien ; ai jingtip.

Khun khlieng kpoh : Ka mut u khun khadduh.

Akher ka Sngi : Ka sngi khadduh. ka sngi bishar ia kiba im bad ba iap da u Blei ; ka sngi ai jingkhein ia kaba bha bad ba sneiw. (Domesday).

U Thap u dap : U paidbhur.

Paw pen ryngkew : Haba thad madan ; ne haba la tip paidbah ia ka jingshisha jong *kaei kaei.*

U Nai khadsaw synia : *U bnai uba pyllun khmat ; (u briew* uba bha briew ; u briew uba la biang ka por ban leit iing tnga)

Khyndai pateng niamra : Ka bymjukut, ka dujok, ka nurok ka ksew , ka hima suidtan bad kiwei kiwei.

Bam ja khluid : Bam ia ka ja kaba dang khluit law-law ne ja khluit new hadem (Hangne ka mut ia uba leh kyrkieh than ia ka kam khlem da pyrkhat bad sa babe hadien).

Ksan rympei rem dorbar : Haba heh ka nia ka jutang tang ha la iing, ha kyndong, bad rieh, hynrei uba suhjer ban ong shi kyntien ha khmat ka dorbar ne jingialang.

Bam kwai ha iing U Blei : Ka jingiashong - iasah ryngkat bad u Blei (Kane ka dei ka rukom kren pynkup burom u Khasi *haba* ia kynmaw ne ialap ia ka kyrteng kiba ha iing ha sem ne *ki lok ki jor* kiba la khlad noh na ka pyrthei.

Jalyeit ka ri War : U sim rit ba jyrngam bad uba pnah ban iwai ne pah.

Na ka khlieng ka Tyngab : Ka khubor bym shisha ka khubor ba shu ioh sngew na u kher u mer

Kylla lieng : Ka jingwan shoh tyndep ka pyrthei nemsniew ban pynduk pynshitom ia uba don ba em : ka jingkylla khongpong ka jingim na ka im suk im sain sha ka kordit tam.

Shun thlong mluh thlong syieng : Haba ka jingiashun ka long kaba kthang bad ka bym don jingkyrmen shuh ban dang ia suk pat ; iashun naduh ka mynsiem

Ka Jingthaw Senten

Bak -	U la mih bak na iing ban leit sha ka ri ba jngai.
Bak - Bak -	Ngi dei ban iaid bak - bak ioh lap ba miet.
Bhut - bhat -	I mei i ju ong ia ngi ban bam ja bhut bhat.
Biang - biang -	Kane ka tari ka long kaba nep. kumta da leh biang- biang ioh kum ot ia ka kti.
Blait -	U ksew 'tuh pylleng u mih blait na jingkhang tang shu iohi ia u briew.

Brin - Ki dkhiew ki mih brin napoh thliew.
Brop - U slap u la sdang ban hap brop tang shu sangeh ka lyer.
Byllai - Don byllai ki soh ha kper jong ngi.
Bylliang - Nga la at bylliang ka khohsiew ba shoh i hep.
Byllien - U paitbah byllien u tuid sha ka madan ba long jingiaseng Synod.
Kdar - Hadien u slap praw ka bneng ka shai kdar.
Kdiar - Ha ka por Synrai ka suin bneng ka rang bha kdiar.
Khak - U pulit u bat khak ia ka kti u nongtuh.
Khram - Ka dieng kaba heh ka kyllon khram namar ba jur ka lyer.
Khroi - Ha kane ka jing aseng ngi don tang katne khroi.
Kiak-kiak - Ki khynnah ki ia rkhie kiak-kiak ha kyndong.
Kyndiang - Nga don ha iing hynrei nga iohsngew kyndiang ia ka jingiathuh khana ha madan jingiaseng.
Dik-dik - Nga kwah dik-dik ban leit skul noh sha Shillong.
Dod-dod - U tymmen u iaid dod-dod ba surok.
Ngang - Une u soh u long uba kthang ngang.
Ngai - Nga iohthiah ngai ha ka por ba shong kali.
Ngun - Ngi dem ngun ban pule kot ba la jan ka Examine.
Har-har - Ka lyer khriat ha ka por tlang ka beh har-har.
Hoin - Ki soh ha khlaw ki saw hoin.
Hoin-hoin - Kine ki soh ki long kiba saw hoin-hoin.
Hir-hir - Nga kwah hir hir ban poi noh sha la ka jong ka ri.
Iapang - U dkhan u rkhie iapang ha ka por ba shad ka dkhoh.
Ir - Ka ding ka meh ir tang shu theh umphniang sharak khyndiat.
Jang - Ka khlieng ka la rah ia i khun syiar jang sha jrong dieng.

Joit - Ngi dei ban ieng joit tang shu rung ki nonghikai hapoh Klass.

Jylliep - Ka dkhoh ka peit jylliep ki khmat katba ka dang shad.

Jlek - U ksew u nguid jlek ia ka doh.

Lboit - U khynnah u iaid lboit ha surok.

Lep - U syiem u la bitar lep tang shu iohsngew ba u Hati u la pynmynsaw ia uwei u briew.

Lew - Ngim dei ban bam ia ka ja kaba dang khluit lew lew.

Liak - Don ki briew kiba tang shu iohi liak ia kano kano ki la kynmaw.

Lir-lir - Ka wah duid ka tuid lir-lir nalor ki lum bajrong.

Lpen - U bsein uba heh u dem lpen harud surok.

Lyngngai - Ki nongtrei ki ia shong lyngngai haba u trai um don.

Lyngngeit - Nga la ur bad nga la kum lyngngeit ha ka ktieh.

Man-man - U khynnah uba mutlop u sngap man-man haba kylli jingkylli ki nonghikai.

Mer-mer - Ki soh ha kper ki long kiba stem mer-mer.

Miar - Tang shu slap ka um ka dap hi miar.

Mlen - Une u khynnah u long uba khlain mlen.

Nai-nai - Kumno u lah ban poi shaduh shata haba u pang nai-nai ha kine ki sngi.

Nir-nir - Kane ka jain jong nga ka long kaba stang nir nir.

Phoin - Ka masi ka la bam lut phoin ia u 'riewhadem jong ngi ha kper

Pia - U briew u kit hi pia shi byrni u phan.

Pnek-pnek - Ka ja phan - dieng ka long kaba dambit pnek-pnek.

Prum - Ki shipai ki ieng prum ha madan.

Phyllaw - U kha u peit phyllaw ki khmat kiba heh.

Rakthai - U riam da ki jain kiba jot rakthai.

Ryngkhi - I hep i bud ryngkhi ia nga.

Rymmuin - Bun ki briew kiba rkhie rymmuin tang shu ia kynduh ha lynti.

Raimaw rai dieng	-	Ngi dei ban kiar raimaw raidieng ia ki jingmlien kiba sniew.
Sawbniup	-	Ka rong une u ksew ka long sawbniup.
Siak-siak	-	Kane ka lynti ka long kaba beit siak-siak haduh ban da poi sha shnong jong ngi.
Sadhai	-	Ngim dei ban iaid sadhai tang ha ki jingsngewbha.
Sangrang	-	Phi te ba la lah amdor sangrang ban die ia une u sniang.
Salit	-	U khnam u dei salit na ka krung jong u sier.
Satdam	-	Kane ka khynnah ka long kaba lyngkot satdam.
Sbiak	-	Ka sopti ka shu biang hi sbiak.
Shdei	-	U rkhie shdei shu tang ia kynduh ia nga.
Shoin	-	Hynnin nga bam phan haduh ban da ngïah shoin.
Shrak	-	Ki shipai ki ieng, shrak tang shu wan uba khamheh. (ka bor ne kyrdan)
Sia-sia	-	U masi u beh sia-sia ia u khynnah.
Soit	-	Ka pukni ka la her noh soit sha sahit bneng.
Tbiak	-	U tyllai u la dkut noh tbiak.
Tden	-	U khlur u sangeh tden tang shu poi ha kata ka jaka ba la kha ia u khun Syiem.
Tdit-tdot	-	Mynta ka sngi ngam shym ioh dohkha tdit-tdot.
Ter	-	Une u khynnah u shu jrong kynsan ter mynta ka snem.
Thet-thet	-	U nongtong dohkha u kiuh thet thet haba u ieng ha khmat u syiem.
Thoin-thoin	-	Nga ieit eh thoin thoin ia la ka shnong.
Thrait	-	U ksew u kynrup thrait na ka ryndang u myrsiang.
Thur-mur	-	Ngim dei ban kren thurmur ha khmat kiba halor.
Tnen	-	U phan u eh tnen namar ba khlem pat shet bha.

Tohmet	-	Ngim dei ban kren tohmet ia la ki kmie ki kpa.
Tuin-tuin	-	Wat ia iaid tuin tuin ha ka por ba dang duwai.
Tyrphut	-	U riam tyrphut namar um da shait bha.
Tyrma	-	Ngim dei ban kren tyrma khlem da tip.
Tyrsaw	-	Nga la tyrsaw ka kpoh namar ba ngam pat bam jastep.
Wak	-	U kulai u phai wak sha ka diang bad u briew u la hap na jrong u.
Wia	-	Ka khlieng ka suh wia ban kem ia i khun syiar.
Wiak	-	Tang shu bakla wiak ki kali ka lah ban hap sha riat.
Tasam	-	U Alu u long u khynnah uba bieit tasam.
Apktem	-	U nongbchmrad u apktem ha khlaw.
Ishongkun	-	Ka Rebeka ka long ka khynnah kaba ishongkun.
Khilainuid	-	Ha ka por hyndai ki ju khilainuid ia u briew uba sniew.
Pulom	-	Ka jingpynlut ki kmie ki kpa ia la ki khun ban phah skul ka shu pulom ei lada ki khun kim kohnguh.
Parum pareh	-	Mynta ngi la roi parum pareh naduh ba wan shong shane.
Bidong	-	U syiem u la bidong tyngeh ia ki briew bym bit ban dih kyiad.
Tyngkrein	-	Ki kam sneiw jong u ki la paw tyngkrein.
Matdong	-	Ym ju dei ban peit matdong ki kiwei.
Makia	-	U nongkhrong u shang makia shane shatai ban ioh pisa.
Mangkarong	-	Ki briew mynta ki iabeh ia ka Mangkarong
Iamrem	-	Ngim dei ban iamrem ia ka jingsneng ki Nonghikai.
Iktiar	-	Ynda la sliah ia ka iktiar wat u syiem u kylla riew madan.
Thoi	-	U tyllai u la dkut thoi.
Throt	-	Tang shu khih throt u khunlumg u la kyndit
Triem	-	Nga la sngewtriem ban iohsngew ia ka jingpyniap briew.

Byrsieh	-	Kane ka pyrthei ka la byrsieh tang da ka pap ka sang suda.
Kuman	-	U Arun u long u khynnah uba kuman.
Turiap	-	Ki shipai ki turiap sha madan thma.
Bamsap	-	Ngi dei ban kiar na ka jingbamsap.
Kyrtoh	-	Ka um ka kyrtoh na u pipe sha jrong.
Khawpud	-	U khawpud u iap bunsien.
Dngong	-	Ngi dei ban kynmaw dngong ia ki jingsneng jong I Mei.
Kyrni	-	U briew uba kyrni ha ka dih kyiad um lah shuh ban pynduh ia ka.
Kdiah jubor	-	Ka khambha ban khun suki ban ia kaba shu kdiah jubor.
Jyrsieh	-	Hynnin nga la jyrsieh hapoh ktieh.
Ngai lyngngai	-	U briew u iohthiah ngai lyngngai hapoh kali.
Shong prah	-	I Meirai I im shong prah haduh 98 snem.
Bynthiew	-	Ym ju bit ban bynthiew iano iano ruh.
Phylliew	-	Phylliew noh ia kane ka um hapoh uwei pat u khiew.
Ngong	-	Nga ia kynduh ngong ia u myrsiang ha lynti.
Jlang	-	U la jah jlang na iing.
Shaiong	-	Nga la shaiong ka khlieh tang shu tip ba nga la fail.
Sakma	-	Ki masi ki sakma lada ym don nongap.
Iapeiñ	-	U nongrep u iapeiñ ia la ka jingim na ka bynta ki khun.

Middle School Leaving Certificate and Scholarship Examination, 1985
Khasi Second Paper

Ans. to

Question No. 1. Thaw senten :-

Jlawnguid	-	U ksew u long uba jlawnguid.
Bynniaw	-	Ngim dei ban bynniaw ia kiei kiei kiba la dep.
Kyrthlap	-	U Henry u long u khynnah uba kyrthlap.
Phyrnai	-	Ki khlur ki phyrnai ha sahit bneng.
Lutksan	-	I kong i la pynlutksan ia ka spah ka hajar I Mei.
Arti arjat	-	Lada phi iah ban iarap pisa ia nga ngan nguh ia phi arti arjat.

Ans. to

Question No. 2. Ai ia ki ktien kynnoh :-

Ai-rong Page 22 na ka notes

Badon- -do-

Khasi - khara, kamai-kajih diengduh-shanduh, dawai - dashin, hyndai- hynthai, ithuh - ithaw, lehbcin - lehkhoh marjan - marpa mynmiet - myniong.

Ans. to

Question No. 3. Batai ktien - page 42 -44 na ka notes.

Ans to

Question No. 4. Pyniapher ia ka jingmut jong ki ktien - page 32 haduh 35 na ka notes.

Ans. to

Question No. 5. and 6 - Na ka Phawer u Aesop.

Ans. to

Question No. 8

(a) Page 2 -3 (b) Page 11 - 13.

(k) Page 5 -7

Ans. to

Question No. 9. Na ka Phawer u Aesop.

Ans to
Question No. 7 Thoh shithi,

Shillong

Paralok baieit,

Nga sngewbha shibun eh ban thoh shithi sha phi. Mynta ngi don hapdeng ka jingkoit jingkhiah bha baroh shi iing shi sem bad kyrmen phi ruh kumjuh.

Nga kwah ban iathuh ha phi ia ka jingthmu jong nga ynda nga la pass ia ka Class VI.Ynda nga la pass ia kane ka class nga dang kwah ban leit pule biang ia ka Class VII haduh ban da pass ia ka HSLC. Hadien kata lada i mei i pa ki dang lah ban kyrshan ia nga ban leit pule, nga kwah ban leit shaduh College bad kumta ter ter haduh ban da biang bha ban trei kam trei jam. Ngam da kwah eh ban trei kam sorkar. hynrei lada ioh lad ngan trei da ki kam la jong.

Nga ruh nga kwah ban tip sa na phi kumno phi pyrkhat ynda phi la pass ia kane ka examine class VI.

Ngan pynkut noh shwa ngan sa thoh biang ha kawei ka por. Sa ai khublei lem ia ki hynmen bad ki para jong phi baroh.

U/ka paralok ba iai kynmaw ia phi

To

Mr./Mrs. ....

....

DTP & Printing done at :
RAJESH PRINTING PRESS, Qualapatty,
Shillong - 793 002
Phone : 243475